

Xavier Serrahima: el racó de la paraula

Crítica, anàlisi i orientació literària

⇒ ASSAIG, CATALÀ, NOTES DE LECTURA, SALA-VALLDAURA, JOSEP M.

Acords i ruptures. Deu aproximacions a la poesia contemporània, Josep M Sala-Valldaura, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2023

👤 XAVIERSERRAHIMA 🕒 3 DE JULIOL DE 2023 🗨️ LEAVE A COMMENT

No crec gaire —per no dir, gens— en els cànons literaris. Si més no, en els cànons literaris generals, universals i incontrovertibles. Entenc que els cànons literaris, si és que n'hem de tenir, han de ser (del tot) personals. Personals i modificables: han d'anar evolucionant com ho fem nosaltres mateixos, al mateix ritme que anem canviant, que la vida (de cada dia) ens va fent canviar.

Acords i ruptures. Deu aproximacions a la poesia contemporània, de Josep M Sala-Valldaura, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2023. Això sí, cànons literaris no pas personals i intransferibles, sinó personals però transferibles: els hem de poder transferir, comunicar o compatir amb els altres. Compartir-los, precisament, perquè són personals, perquè són nostres, perquè són modificables. Perquè poden servir de profit per a algú altre. Encara que tan sols sigui per transgredir-los, per oposar-s'hi. Per rebatre'ls. Per entrar en debat amb els cànons literaris dels altres.

És per això, perquè crec ben poc en els cànons literaris universals, urbe et orbe, que no m'agrada gens indicar que una obra és imprescindible. Perquè, d'obres imprescindibles no n'hi ha. Perquè, amb caràcter general, incontrovertible, ni n'hi ha ni n'hi pot haver. N'hi pot haver d'imprescindibles per a una persona, però no per a tothom.

El que sí crec que hi ha són obres convenients, molt convenients. Gairebé necessàries. Necessàries —i, en aquests casos, sempre calen les cursives o les cometes sempre, per posar en relleu la relativitat d'aquesta mena de consideracions, tothora personals— perquè omplen un buit que era necessari omplir.

Per cada vegada, perquè omplen una de les llacunes més importants de la literatura catalana actual: la de l'assaig literari, cada vegada menys present als catàlegs editorials de casa nostra. És per això que cal donar la benvinguda i acollir amb els braços (ben) oberts *Acords i ruptures. Deu aproximacions a la poesia contemporània*, de Josep M Sala-Valldaura que ve a posar una mica de llum al bell mig de tanta foscor.

Ho exposa, amb tanta claredat com encert el mateix autor, en un paràgraf que em permeto transcriure in extenso:

«En una època com l'actual en què, a tot Europa, l'assaig ha esdevingut el gènere per excel·lència del debat d'idees i la comprensió de la realitat, la literatura catalana ha hagut de sobreviure sense prou suport de la discussió i la reflexió escrites. La insuficiència de la crítica en els mitjans de comunicació, l'absència durant anys de revistes especialitzades, el poc assaig publicat fora dels circuits acadèmics (però també per les universitats), l'existència d'una sola capital literària, les mateixes malures d'una llengua minoritzada i sense prou ajut polític... expliquen la mancança d'obres i de treballs seriosos, tot i que no acadèmics, al voltant de la literatura, fins a justificar-ne encara més, si cal, la necessitat». (p. 7)

Treball seriós

Si aquest assaig destaca per alguna raó, doncs, és perquè és un treball seriós. Per ser un treball que té ben present que una obra analítica tan sols té sentit —i el que és encara més important: té utilitat per als que la llegeixen— si es planteja com una obra exigent, com una obra que llegeix (i rellegeix) amb atenció, amb profunditat i amb seriositat els llibres que estudia.

I ho fa per aconseguir una lectura més àmplia, per veure i trobar més enllà. Més enllà, per damunt de la simple aparença, de la primera lectura. Més enllà i per damunt de la majoria de les lectures (massa) habituals a casa nostra, que acostumen a fer-se de manera precipitada i superficial. I que, per tant, ofereixen un servei ben pobre, ben esquitit —si és que n'ofereixen cap.

Perquè, per poca lucidesa que es tingui, cal reconèixer que el major problema de la crítica literària catalana no és tant que sigui escassa, tot i sent un handicap important, aquest, sinó la seva discutible solvència.

Per dir-ho d'una altra manera, que, més enllà de les tres o quatre revistes serioses que malden per mantenir el to, allò que anomenem crítica literària (aquella que es publica, majoritàriament, en revistes digitals i similars), no ho acaba de ser.

Sala-Valldaura posa el dit a la nafra, afirmant que el que caracteritza tant la nostra època com les anteriors és “el reduccionisme crític”, (p. 85). O el que és el mateix, que la “crítica literària” a casa nostra ha estat sempre massa “militant” (p. 88).

Militant, en temps del realisme social. En els nostres temps, massa condicionada per altres (des)raons molt més greus, que fan i desfan al seu antull: “el nepotisme, l'amiguisme, l'excés de benevolència a l'hora de jutjar una obra són mals que hem arrossegat fins ara”, (p. 81).

Destriar el gra de la palla

Perquè, per més que massa sovint ho oblidem, una de les funcions essencials de la crítica literària —de la crítica literària de debò, pregona, seriosa, lúcida, no pas de la superficial i precipitada, condicionada (quan no, fonamentada) en (des)raons no literàries— és la de separar el gra de la palla.

En el cas de la poesia catalana actual em temo que el que li hauríem d'exigir, en primer lloc, és fer visibles un nombre no gens petit de poetes i poetesses que han estat del tot invisibilitzats per les veus predominants. I que ho han estat injustament, ja que demostren amb els poemaris que han anat publicant al llarg del darrer decenni, una personalitat i una vàlua almenys similar a la dels 5/10 poetes i poetesses en llengua catalana de qui tothom parla i que no tan sols són lloats unànimement, sinó, manta vegades, acríticament.

La qual cosa determina que: “Les pàgines [d'Acords i ruptures] paren atenció en uns quants paisatges poc transitats i posen esment en algunes de les senderes més interessants (p. 8).

O el que és el mateix, s'allunyen de la pseudocrítica militant, hagiogràfica i epidèrmica, per endinsar-se en una exploració pregona i fonamentada.

Tres parts

Aquestes senderes poètiques es divideixen en tres parts, ben diferenciades.

La primera part, que inclou «L'encís mateix» i «El procés creatiu a l'època contemporània», és de tipus més general.

Una primera part o introducció que, dins d'aquest treball que té l'objectiu ajudar a “apartar [...] del camí” el gran “entrebanc” de “l'escassetat de filtres crítics”, (p. 7), té com a funció establir unes bases de coneixement històrico-literàries que permetin saber on som i com hi hem arribat.

La segona part inclou quatre capítols («Repressió i creació sota el franquisme», «Josep Maria Llompart», «La llengua en la generació dels setanta» i «De l'Elogi de la paraula, de Joan Maragall, a Llibertat i sentit, de Lluís Solà») que ja tenen un caràcter menys general.

O, per dir-ho amb major precisió, que, fins i tot quan conserven el caràcter general (com succeeix amb el primer i el tercer), són capítols que van tancant l'objectiu, que van acostant-se més i més als temes dels que vol parlar-nos. Als temes i, alhora, als temps que tractarà en la part final.

Perquè, sense tenir ben i ben present el genocidi cultural que va suposar el franquisme o els grans canvis que van comportar els anys setanta en la llengua de la poesia catalana, així com sense conèixer la poesia de Llompart o la influència de Maragall damunt dels poetes actuals, la darrera part seria molt més difícil de plantejar.

Aquesta darrera part on analitza —o, més aviat, com veurem, co-analitza—, particularment, l'obra poètica de Jaume Pérez Montaner, d'Antoni Ferrer, de Jaume Pont i de Maria-Mercè Marçal. I ho fa tancant al màxim possible l'objectiu, a fi d'aconseguir un enfocament proper, clar, net i precís,

En detall

L'estudi d'aquests quatre autors, com ho havia fet amb Josep M. Llompart una mica abans, el du a terme amb detall. Amb molt de detall. Amb tot el detall i l'atenció factibles, comentant els seus diversos llibres de poemes i tractant de trobar-hi allò que els caracteritza, allò que tenen en comú, allò que els confereix la seva identitat, allò que fa que que fa que els quatre poetes i la poetessa acabin sent qui —i el què— són.

Pugnant, doncs, per definir la seva manera de veure i de viure —de viureveure o de veureviure— el món. La seva veu. El seu ésser-en-el-món. I, per tant, la seva manera d'escriure el món. El món i en el món.

Comentant i analitzant els poemaris que van escriure. Analitzant-los o, per expressar-ho amb major precisió, co-analitzant-lo, atès que en tots els casos parteix de les anàlisis que d'altres crítics han dut a terme sobre les obres que estudia i les complementa.

Partint del que han dit d'altres abans que ell, recollint l'heretatge analític que ja existia, ens acaba oferint la seva visió, el seu parer: “a parer meu, aquest llibre [Jardí barbar, de Jaume Pont] viu en la lluita i de la lluita”, (p. 207).

És en aquest sentit que podem considerar que Acords i ruptures no és tan sols un assaig del poeta de Gironella, sinó una síntesi o conclusió dels estudis que s'han anat duent a terme sobre els autors i les obres que s'hi tracten.

Del detall al conjunt

Sense que això signifiqui, en cap cas, que acabi aquí la seva comesa. Comesa que ja seria prou vàlida en i per ella mateixa, atès que qualsevol treball que tingui interès en conèixer quina és la opinió que han tingut els i les crítics literàries dels darrers temps sobre aquests autors, ja no cal que bussegin en cap oceaè bibliogràfic: en tindrán prou amb llegir aquest assaig.

Però no acaba aquí el seu interès, sinó que s'amplia. I ho fa perquè aquest treball pacient i esforçat li ha permès a Sala-Valldaura anar del detall al general, del particular a l'universal. L'anàlisi dels diversos autors i llibres de poemes en concret li ha servit per obtenir una visió global.

Una visió global (o, almenys, globalitzable) que és la seva. La que ha sorgit d'aquest assaig i de tota la seva experiència poètica, tant com a autor com com a crític literari.

Una visió o conclusió —sempre provisional: noves creacions i lectures l'aniran ajustant, fent evolucionar, actualitzant— que converteix el llibre en doblement interessant, atraient o necessari.

Perquè, tot llegint-lo, ens farem una idea molt exacta de la manera com l'autor entén la poesia. O, si ho preferim dir amb les seves paraules, el procés de creació poètica.

Què és la creació poètica

No cometré, per descomptat, l'errada de transcriure in extenso aquí el munt d'afirmacions que considero tan encertades —ja que l'objectiu de qualsevol crítica literària ha de ser incitar a llegir el llibre que analitza; no pas desvelar-lo abans d'hora— però sí que em permetré, com a tast, com a convit a la lectura, transcriure'n quatre.

Adverteixo que els he triat a l'atzar, entre tants que podria escollir, i limitant-me a fer una breu selecció del capítol «El procés creatiu a l'època contemporània» (com ho podria haver fet de qualsevol altre) i no pas perquè entengui que siguin més destacat que els altres.

La resta, benvolguts lectors i lectores, els descobrireu llegint Acords i ruptures. Deu aproximacions a la poesia contemporània.

«el llenguatge poètic [...] és fet tant de silencis com de sons, tant de connotacions com de ritme, tant d'emocions compartides entre obra i lector com de sorpreses degudes als recursos retòrics». (p. 37)

«la poecitat d'un text es posa de manifest per la capacitat expressiva que els versos aconsegueixen. El poema ha d'anar molt més enllà del motiu que l'ha endegat». (p. 39)

«el poema diu i suggereix, continua vibrant i no calla quan l'hem acabat de llegir». (Ídem)

«el procés creatiu només es clou quan el lector el tanca amb la seva resposta, en un acte de doble direcció que inclou tant el conèixer com el reconèixer». (p. 43)

dissabte 1 i diumenge 2 de juliol del mmxxiii

© Xavier Serrahima 2023

www.racodelaparaula.cat

www.xavierserrahima.cat

@Xavierserrahima

ORCID iD orcid.org/0000-0003-3528-4499

Serrahima, Xavier. (3 de juliol de 2023). Acords i ruptures. Deu aproximacions a la poesia contemporània, Josep M Sala-Valldaura. Acostem-nos a la poesia. Xavier Serrahima: el racó de la paraula. Llibret el 6 de juliol de 2023. <https://racodelaparaula.cat/2023/07/03/acords-i-ruptures-josep-m-sala-valldaura/#axzz86UpK8nXA>